

MICHIGAN HUKUK FAKÜLTESİNDE HUKUK TAHSİLİ VE ÖĞRETİM TEKNİĞİ

Docent Dr. Sami OKAY

A — HUKUK TAHSİLİ

1 — *Kayıt ve kabul:* Michigan Üniversitesi Hukuk Fakültesine girebilmek için, diploması muteber sayılan bir kolejden mezun olmak, iki öğretmenden tezkiye mektubu getirmek ve test imtihanlarında muvaffak olmak lâzımdır. Fakat kayıt ve kabulde esas kıstas kayıt ve kabul memurunun, namzedin okul dervesine ait sicil vesair delillere nazaran hukukta muvaffak olacağı hususundaki kanaat ve kararıdır. Kayıt ve kabul memuru takdirini kullanırken talebelerin muhtelif federe devletlerden ve değişik yabancı memleketlerden gelmesini bilhassa nazarı itibare almaktadır. Onun içindir ki 1959-60 ders yılında hukukta kayıtlı bulunan 913 talebe, Birleşik Amerikanın 212 muhtelif kollejinden ve 58 muhtelif memleket kollejlerinden gelen talebelerden terekküp etmiş bulunmaktadır.

Hukuka alınabilmek için kollejlerde okutulmuş olması şart koşulan dersler yoktur. Bununla beraber hukuk taşihine karar vermiş olan talebelerin bu devrede bazı dersleri seçmesi ve bilhassa, tarih, İngiliz dili, Edebiyat, Siyasî ilimler ve Ekonomi derslerine önem vermesi ve muhasebe prensiplerini de öğrenmesi tavsiye olunmaktadır.

Test imtihanları, merkezi New Jersey'de bulunan bir «eğitim test bürosu» tarafından icra olunmaktadır. Bu imtihanlar senede dört defa, bütün Amerikada yüzden fazla imtihan merkezinde yapılmaktadır. Hukuka ancak bu imtihanlarda muvaffak olanlar alınır. Bununla beraber hususî hallerde kabul memuru test imtihanı geçirmeyen bir talebenin de hukuka kabulüne karar verebilir.

Testlerin tetkiki, bu imtihanlarda zekâyı ölçmeye yarayan bir takım suallerden başka hukukî muhakeme kabiliyetini tâyine yarıyan bazı hukukî suallerin sorulduğunu göstermektedir. Hukukî muhakeme kabiliyetinin anlaşılabilmesi için namzetlere muayyen hukukî prensipler yazılı olarak verilmekte ve onlarla ilgili muayyen bir takım ihtilâflarda doğru hal tarzlarının gösterilmesi istenmektedir. Bu sorulardan bir kısmı cidden enteresandır.

Kabulüne karar verilen her talebenin, kendi doktorundan alacağı bir sıhhat raporunu Üniversite sıhhat servisine ibraz etmesi lâzımdır. Her yeni talebe ve üniversiteden bir sömestreden fazla ayrılan her talebe göğüs röntgeni yaptırmaya mecburdur.

Kayıt ve kabul için Haziran ve Eylül aylarında olmak üzere iki devre vardır. Yaz devresi için kayıtların 15 Mayıs'a kadar Ekimde başlayan kış devresi için 15 Temmuz'a kadar yapılmış olması lâzımdır. Meşru mazeretlerine binaen gecikenlere kayıt imkânı tanınır. Ancak hiç bir halde iki haftadan fazla geç kalanlara kayıt için izin verilmez.

Haziranda 75 ilâ 100 talebe, Eylülde 200 - 300 talebe alınmaktadır. Bu yıl kaydolanların sayısı 387 dir.

Kayıt ve kabul için müracaat eden her talebeden 5 Dolar alınır, ve bu para hiç bir halde kendisine iade edilmez. Bundan başka, namzetin, kayıt ve kabulüne karar verildiğinin kendisine tebliği tarihinden itibaren 30 gün içinde 50 Dolarlık bir depozito yatırması lâzımdır. Bu para kayıt ve kabulünü müteakip kendisine geri verilir. Fakat hukuka girmekten vazgeçerse irat kaydolunur. Meğer ki girmeme askerlik hizmeti yüzünden vuku bulmuş olsun.

Fakülte harçları, Michiganda ikamet edenler için, beher sömestre 175 Dolardır. Hariçten gelenler için ise 350 Dolardır. Bu harçlar talebeye, Üniversite sıhhat servisinden, Michigan talebe birliği binasından ve atletik faaliyetlerden istifade hakkını da verir. Bundan başka her talebeden, teksir edilip dağıtılan not ücretlerine karşılık, senede 5 Dolar alınır. Senelik kitap masrafı ise senede vasatı 75 Dolar civarındadır.

2 — *Talebe sayısı*: Hukukta halen Doktora talebelerle birlikte 922 talebe vardır. Bunun 387 si birinci sınıf, 228 i ikinci sınıf, 271 i son sınıf, geri kalan 36 talebe de Doktora vesair diploma talebesidir. Her sınıfta 50 - 60, azami yüz talebe vardır. Bir sınıfta talebe sayısı bu rakamı aştığı takdirde behemehal parallel kurlar yapılmaktadır.

3 — *Tahsil devresi*: Tahsil devresi en az 6 en çok 7 sömestredir. Altı sömestrede muvaffak olamayanlara talebi üzerine bir sömestre daha devam hakkı verilebilir. Öğrendiğime göre bu gibi talepler pek nâdirmiş.

Fakülte yaz kış tedrisat yapar. İsteyen talebeler yaz ve kış sömestrelere devam etmek suretile tahsil devresini kısaltabilirler. 3 yaz sömestresi iki kış sömestresine muadil sayılır. Böylece, fakülteye Haziranda girip yaz ve kış sömestrelere hepsinde muvaffak

olan bir talebe üçüncü senenin Eylül ayında (yani 2 sene 3 ay sonra) hukuk bakaloryası diplomasını almak imkânını elde edebilir.

Yaz sömestresinde ders adedi daha az fakat derslerin saat sayısı daha fazladır. Meselâ bir kış sömestresinde haftada iki saat okutulan bir ders yaz sömestresinde — daha kısa bir zamana sığdırabilmek maksadile — haftada 3 veya 4 saat okutulmaktadır.

4 — *Devam mecburiyeti*: Derslere devam mecburidir. Derslerdeki talebe sayısı az olduğu ve her talebe daima aynı yere oturduğu için derste bulunmayanların tesbiti bir kaç dakika içinde mümkün olmaktadır. Hoca sınıftaki yerlerin umumî plânına göre boş olan yerleri işaret ve gelmeyenleri kaydetmektedir.

Derslere devam etmeyen talebe hoca tarafından ikaz edilir. Devamsızlıkta ısrar ederse imtihanlara girmek hakkından mahrum edilebileceği gibi okula devamdan da menedilebilir.

5 — *Dersler*: Ders sayısı bizim fakültemizdekine nazaran çok daha fazladır. Bunun sebebi bir taraftan bizde okutulmayan atom hukuku, şirketlerin mali organizasyonu, Federal anti-tröst hukuku gibi yeni bir takım derslerin ders programlarına alınmış olması diğer taraftan bizde tek bir dersin mevzuuna giren branşların Michigan Hukuk Fakültesinde ve diğer Amerikan Üniversitelerinde ayrı ayrı derslere konu teşkil etmesidir. Meselâ Amerikan Hukuk Fakültelerinde bizim anladığımız mânada bir Medenî Hukuk veya bir Ticaret Hukuku yoktur. Medenî Hukuk yerine, muhtelif hocalar tarafından okutulan, Mülkiyet, Akitler, Haksız fiiller, Tesis ve vasiyet, ve Aile Hukuku gibi çeşitli dersler vardır. Ticaret Hukuku da Polîçe ve senetler, İş ortaklıkları I ve II, Satışlar, Haksız rekabet ve Şirketlerin mali düzeni gibi derslere bölünmüştür. Her ders ayrı bir hoca tarafından okutulmaktadır. Fakat birçok hocalar bazan çok değişik dersleri okutmaktadırlar. Meselâ Aile Hukuku hocası aynı zamanda Deniz Hukuku hocasıdır. Devletler Hukuku hocası da Kanunlar İhtilâfı ile Deniz Hukukunu da okutmaktadır. Bu suretle tedris edilen derslerin sayısı, seçimlikler dahil — zaten ekserisi seçimliktir — 47 dir. Birinci sınıfta okutulan bütün dersler mecburidir. 2 ve 3 üncü sınıftaki derslerin bir kısmı mecburi diğerleri — büyük kısmı — seçimliktir.

Birinci sınıf dersleri şunlardır:

1 — Akitler	2 sömestre haftada 4 saat
2 — Ceza Hukuku	2 » » » 2 »

3 — Hukuki sisteme giriş	1	sömestre	afhtada	4	saat
4 — Kazai salâhiyet ve kararlar	2	»	»	3	»
5 — Mülkiyet	2	»	»	4	»
6 — Haksız fiiller	2	»	Birinci	sömestre	
			haftada	3,	ikinci
			sömestre	haftada	
			2	saat	
7 — Hazırlık grup programı	1	inci	Sömestre	haftada	1
					saat
(Bunda talebeler küçük gruplara ayrılarak öğretimde metot ve çalışma usulleri hakkında yöneltilmektedirler.)					

İkinci yılın mecburi dersleri şunlardır:

1 — Anayasa Hukuku	Birinci	sömestre	haftada	4	saat
2 — Müdafaa ve taraflar	İkinci	»	»	3	»
3 — Problemler ve araştırmalar	I: 1 inci	»	»	1	»
4 — » » »	II: 2 nci	»	»	1	»
5 — Tesis ve vasiyet	Birinci	»	»	3	»

Üçüncü yılın mecburi dersi İspat hukukundan ibarettir.

Talebeler bu mecburi derslerden başka, 1958 Haziranından önce girmiş olup olmadığına göre muayyen derslerden birini seçmeye mecburdurlar.

a) 1958 Haziranında veya daha sonra hukuka girmiş olan her talebe şu ders veya seminerlerden birine devama mecburdur:

- Amerikan Hukuk Tarihi
- Avrupa Medeni Hukuku
- Mukayeseli Anayasa Hukuku
- Mukayeseli Ceza Usul Hukuku
- İş ortaklıkları mukayeseli Hukuku
- İngiliz Hukuk Tarihi
- Devletler Hukuku
- Beynelmîlel organizasyon
- Ceza Hukukunun milletlerarası meseleleri
- Hukuk ve Cemiyet
- Hukuki metot
- Hukuk Felsefesi
- Hususi hukukun nazariye ve meseleleri
- Âmme Hukuku nazariyeleri.

b) 1958 Haziranından önce girmiş olan talebeler ise şu derslerden birini seçmeye mecburdurlar:

Mukayeseli Hukuk
Devletler Hukuku
Hukukî metot
Hukuk Felsefesi
veya herhangi bir seminer.

Seçimlik dersler: Her talebenin yukarıda belirtilen derslerden başka ek I ve II deki ders ve seminerlerden mezuniyet için yetecek kadarını seçip onlara da devam etmesi lâzımdır. Seçimlik derslerin listesi ek: I de gösterilmiştir.

6 — *Ders yılı:* Ders yılı bizdekinden uzundur. Tedrisat Eylül ayının ikinci haftasında başlamakta bir aylık Şubat imtihan fasılasile bir hafta on günlük ara tatilleri hariç Mayıs sonuna kadar aralıksız devam etmektedir. Haziran ayında imtihanlar yapılmaktadır.

7 — *İmtihanlar:* Michigan Hukuk Fakültesinde imtihanlar, daima yazılı olarak yapılmaktadır. İmtihanlara girebilmek için talebenin her yıl muayyen sayıda derslere devam etmiş olması lâzımdır. Devam edilecek ders sayısı saat hesabına tâyin edilmiştir. Haftada bir saat okutulan dersler bir, iki saat okutulan dersler iki, seminerler önemlerine göre bir veya bir buçuk «Credit» saati sayılır. Talebenin her sömestre en az 12 Credit saatlik derslere devam etmiş olması mezuniyet için de 82 «credit saati» ni doldurmuş bulunması gerektir. (Her sömestre en çok 15 Cr. Sa. ders alınabilir).

Notlar A, B, C, D, ve E olmak üzere beşe ayrılmıştır. A, 4 puvana, B: 3, C: 2, D: 1, E: 0 puvana tekabül eder. Talebenin birinci sınıftan ikinci sınıfa geçebilmesi için girmesi gereken derslerden vasatı 1,7 puvan alması lâzımdır. Aksi takdirde fakülteye devam hakkını kaybeder. Her dersten de ancak bir defa imtihana girebilir. Puvan yekûnunu doldurabilmek için talebenin muvaffak olamadığı ders yerinde başka bir derse devam edip imtihanında başarı göstermesi lâzımdır. Ancak istisnaen, Dekanın, kabule şayan göreceği mazerete binaen öğrenciye, «E» aldığı derslere yeniden devam etmek şartile o derslerden yeniden imtihana girme hakkı verilebilir. Bu suretle öğrenciler her yıl yeni bir elemeye tâbi tutulmuş oluyorlar. Birinci yıl sonunda başarısızlığa uğrayıp hukuka devam hakkını kaybedenlerin sınıf mevcuduna nisbeti % 11 civarında imiş. İkinci ve üçüncü yıllarda bu nisbet % 3 ü geçmiyormuş.

Mezuniyet için bütün derslerin vasafisinin en az 2 puan olması gerektir.

Yazılı imtihanların ciddiyetine hayran kaldığımı burada istitraden kaydetmek isterim. «Kopya yaparlarsa ne yaparsınız?» şeklindeki sualime mümeyyizin verdiği cevap bunu ispata kâfidir: «Bilmem hiç teşebbüs eden olmuyor da...»

İmtihan soruları tabedilmekte ve öğrencilere dağıtılmaktadır. Her derse ait sorular vasati olarak 2-2,5 sayfa tutmaktadır. Sorular umumiyetle mesele şeklinde sorulmaktadır. İmtihan müddetleri umumiyetle ikişer saattir. İmtihan soruları sene sonunda kitap halinde bir arada basılmaktadır.

8 — *Öğrencileri teşvik:* Öğrencileri çalışmaya teşvik için çeşitli kurum ve tesisler tarafından konulmuş muhtelif mükâfat veya burslar vardır. Her sene ders yılı sonunda ve genel imtihanlardan önce mükâfat ve bursların tevzii için fakülte hocalarile mükâfatları veren müessese ve tesislerin mümessillerinin hazır buldukları bir büyük ziyafet verilmekte ziyafetin sonunda merasimle ve her mümessilin kısa konuşmalarile mükâfatlar onları kazananlara tevzi edilmektedir. Bu mükâfatlar hem öğrencileri teşvik vazifesini görmekte hem de parlak talebe arayan müessese ve avukat bürolarının işini kolaylaştırmaktadır. Bu suretle eleman arayanlar bu gibi mükâfat alan parlak talebelere daha fakülteyi bitirmeden iş teklif etmektedirler. Bu da ayrı bir teşvik yolu olmaktadır. Geçen yıl tevzi edilen mükâfat ve bursların sayısı 13 tür. Bunun iki tanesi burs şeklindedir.

Öğrencileri teşvik için kullanılan diğer bir vasita da Hukuk Fakültesi dergisidir. Bu dergi son sınıf talebelerinden müteşekkil bir heyet tarafından çıkarılır. Bu heyet profesörlerin de yardımı ile talebelerin yazıp verdikleri etüdleri inceler ve yayımlanmasına uygun gördüklerini yayımlar.

9 — *Dinlenme ve eğlenceler:* Michigan Üniversitesi öğrencilerinin eğlenme ve dinlenmelerini de ihmal etmemiştir. «Union» denen bir binanın en alt katı geniş bir kantine ayrılmıştır. «Self service» şeklinde yemek verilir. Onun üstünde muazzam ve mükellef bir misafir kabul salonu vardır. Daha üstünde geniş bir bilârd salonu ile talebe cemiyetlerinin odaları vardır. Daha üstünde misafirlerin kalabilecekleri otel odaları gibi odalar vardır.

Öğrencilerin üye olabilecekleri bir de «Hukukçular kulübü» (Lawyer's club) vardır ki bunun da geniş ve mükellef salonları

vardır. Burada hem yıllık balolarını verirler, hem de hukuki münakaşa grupları teşkil ederek ilmi münakaşalar yaparlar. Ayrıca tanınmış zevatı davet edip onlara konferanslar veririrler. «Lawyer's club» in da yabancı talebelerin ikametine mahsus bir veya ikişer kişilik 20 - 30 oda vardır. Ayrıca ucuz fiatlarla öğrencilere yemek verilir.

10 — *Hukuk Kütüphanesi*: Michigan Hukuk Fakültesinin en çok beğenilecek taraflarından biri de kütüphanesidir. Geniş, aydınlık ve güzel bir okuma salonu ve 9 katlık kitaplık kısmı vardır. Mevcut eserlerin sayısı (üç yüz bin) civarındadır. Öğretim üyeleri umumiyetle fakültede çalıştıklarından evlere kitap götürmek yasaktır. Ancak her hoca kendi odasına alabilir. Hocaların kütüphane binasını çevreleyen birer odası vardır.

Fakülte kütüphanesi saat 8 de açar. 12 ile 13 arasında bir saatlik öğle tatilinden sonra akşam on sekize ve ikinci bir saatlik yemek tatilinden sonra 19 dan 20 ye kadar açık kalır. Pazarları dahi 14 ten 18 e kadar açıktır.

B — TEDRİS METODU

Bugün bütün Birleşik Amerikada ve bu meyanda Michigan Hukuk Fakültesinde öğretimde kullanılan metot bizdekinden tamamen farklı bir metottur. Bu enteresan metodu izah ve fayda ve mahzurlarını tebarüz ettirmeden önce bugüne kadar tatbik edilmiş olan metotları tarihi gelişme yönünden incelemekte fayda vardır.

I — **Tarihî gelişme**¹. — Michigan Hukuk Fakültesinde önceleri bugün bizde olduğu gibi takrir (lecture) sistemi tatbik edilmekte idi. Fakülte iki yıldan ibaretti. Haftada beş gün ve günde ikişer saat ders okutuluyordu. Her dersin sonunda yoklama yapılmakta ve yoklama sonucuna göre, derste eksik anlatılmış veya yanlış anlaşılmiş olduğu görülen noktalar tekrar anlatılmak suretile izahat tamamlanmakta idi. Bundan başka «Moot Court» denen mürettep mahkemelerden de tedrisatta faydalanılmakta idi.

Derslerde talebelerin not tuttukları ve bazılarının notlarını teksir edip sattıkları anlaşılmaktadır. Muayyen bazı derslere ait 23 muhtelif ders notunun mevcut olduğu göz önüne getirilecek olursa not teksir etme işinin o tarihte çok kârlı bir iş olduğu anlaşılır.

[1] Bu tarihî gelişme hususunda Elizabeth Gaspar Brown'ın «Legal Education at Michigan (1859-1959)» adlı mufassal eserinden faydalanılmıştır.

27 Haziran 1894 te talebelerin kendi ders noktalarını bizzat tutmaları ve her ders için ayrı bir not defteri vücade getirmeleri ve böylece hazırlanan not defterlerinin zaman zaman hocalar tarafından istenip tetkik edilmesi ve mezuniyet için bunların mevcudiyetinin şart sayılması karar altına alınmıştır. Fakat müteakip yıllarda basılmış olan notların çokluğu bu kararın pek tatbik edilmemiş olduğunu göstermektedir.

7 Ekim 1897 de yalnız, Dekanın tasvibini alan kimselerin not çıkarabileceklerine ertesi yıl da notları çıkaranların bunların üzerine adlarını yazmaları lüzumuna karar verilmişti. Elde mevcut en son tarihli notlar 1903-1904 ders yılında verilmiş olan derslere aittir².

Bu devrede talebenin vazifesi, derslere devam etmek ve ders notlarını öğrenmekten ibaret değildi. Bundan başka bazı kitapların okunması da tavsiye olunuyordu. Diğer taraftan 1860 dan itibaren, mezuniyet için mezuniyet tarihinden en az bir ay önce talebenin seçeceği bir konuda en az 40 sayfalık bir tez hazırlaması da gerekiyordu.

Ayrıca, mürettep mahkemelerden de öğretimde faydalanılmakta ve bu sun'î mahkemelere devam mecburî sayılmakta idi³.

1877 den itibaren, taktir metoduna sadık kalınmakla beraber buna müvazî olarak «sınıf çalışması» (classe-room work) denen müzakere usulüne de başvurulduğunu görüyoruz. Bu maksatla kadroya bir profesörlük ilâve ediliyor. Bu profesörün görevi ders taktirleriyle müterafık olarak her gün müzakere ve imtihan yapmaktı. Müzakerelerde müessiriyeti temin etmek için sınıflardaki talebe sayısını azaltmak maksadile sınıflar ikiye bölünmüştü. Bu müzakerelerde, belli başlı ders kitapları (texte-book) ve bilhassa Blackstone'nun eseri ele alınıyor, talebelerden muayyen bahisleri hazırlamaları isteniyor ve derslerde o bahislerin müzakeresi yapılıyordu.

Zamanla ve bilhassa 1884-1885 ders yılından itibaren müzakerelere daha fazla önem verilmeğe başlanıyor. 1885-1886 ders yılına ait bir ilâna göre talebeler müzakere konusunu teşkil eden kitaplardan imtihan olacaklar ve imtihan neticeleri talebelerin dosyalarına kaydolunacaktı. O ders yılında talebelerin her gün Blackstone ve

[2] Bugün teksir edilecek notlar olursa bu iş fakülte'deki bir büro tarafından yapılır ve talebeye her yıl vereceği 5 Dolar karşılığında dağıtılır.

[3] Bu devrede birinci, ikinci sınıf tefriki yapılmadan talebeler kendi tayin edecekleri sınıfa göre derslere devam ediyorlardı. 1886 dan itibaren birinci ve ikinci sınıf dersleri ayırıl edilmisti.

Kent'in şerhlerinden müzakere yapılacağı, müzakere konusu bahislerden imtihan yapılacağı ve yıl sonunda bu imtihan neticeleri tatkâr görülmeyenlerin ikinci sınıfa geçemeyecekleri ilân olunmuştu.

Resmî kayıtlara göre ilk defa 1887-1888 ders yılında «case book» (Karar kitapları) öğretim malzemesi arasına girmiş ve böylece bugünkü sistemin ilk tohumu atılmıştır. O yıla ait fakülte bildirisinde «talebelerin belli başlı mahkeme kararlarını tetkik etmeleri uygun görüldüğünden İndermaur'un «common Law cases» adlı karar kitabını alıp okumaları ve onun muhtevassından imtihan olacakları» tasrih edilmişti. Bu suretle karar malzemesi tedrisatta yer almış bulunuyordu.

1890-1891 yılında, ikinci sınıfa, karar kitaplarından başka her hangi bir «texte book» (ders kitabı) nın verilmediği anlaşılıyor.

Bu devrede tedrisat, eskisi gibi takrir ve müzakere metodu ile yapılmakla beraber, prensipleri daha iyi belirtmek gayesiyle belli başlı kararlardan da öğretimde istifade olunmaya başlanmıştı.

Aynı yıl (1891) öğretimden daha iyi netice almak gayesile her sınıf 5 kısma ayrılmıştı, 3 asistan ve 2 mümeyyiz kadroya ilâve edilmişti.

Böylece, yavaş yavaş çeşitli metotlardan faydalanma yoluna gidilmeğe başlanmıştı. Bilhassa mahkeme kararlarına, talebeleri tatbikata hazırlama bakımından gittikçe daha büyük önem verilmeğe başlandığı anlaşılıyor.

Bütün bu yıllar zarfında temel öğretim metodu yine takrir metodudur. Yalnız Devletler Hukuku seminer mahiyetinde kurlar şeklinde okutulmakta idi. Ders programındaki 34 dersten yalnız 11 inde (aşağı yukarı üçte birinde) ders takrirleri veya ders kitapları yanında «karar malzemesi» kullanılıyordu. Meselâ akitler dersine ait 243 sayfalık ders kitabına bakacak olursak bunun iki kısma ayrılmış olduğunu, birinci kısmın «sorular ve cevapları» nı ikinci kısmın ise «başlıca kararları ihtiva ettiğini görürüz. «Sorular ve cevapları kısmında Anson'un eserinin sayfalarına atıfları bulunmuş ve bu suretle cevapların hangi sayfalarda bulunduğuna işaret olunmuştu. İkinci kısım kısaltılmış, notlu ve sistemleştirilmiş mahkeme kararlarını ihtiva ediyordu.

1895-1896 ders yılından itibaren karar kitapları daha çok önem kazanıyor, ve bu suretle de bugünkü öğretim metoduna doğru bir adım daha atılmış oluyor⁴. O yıldan itibaren «başlıca kararlar» yerine

[4] Aynı yıl hukuk tahsili iki yıldan 3 yıla çıkarılmıştır.

belli bir sahaya ait kararlar ihtiva eden kitaplar ortaya çıkmaya başlıyor. Bununla birlikte tedris metodunda esaslı bir değişiklik husule gelmemiştir, zira bu karar derlemelerinin esas amacı bu hususta ilk eseri vücuda getirmiş olan Mechem'in «acente hukuku ile ilgili kararlar» adlı eserinin önsözünde belirtildiği gibi «tretelerde belirtilen prensiplerin tebarüz ettirilmesinden ibaret» idi. Kararlar da ona göre seçilmişti.

İki yıl sonra intişar etmiş olan «zarar ziyan hukukuna dair kararlar» (cases on the law of damages) adlı eserin ikinci baskısının önsözünde eserin amacının, belli prensipleri belirtmekten başka bazı sahalarda takrirleri tamamlamak olduğu da açıklanmıştır.

Yavaş yavaş karar kitapları çoğalmaya başlıyor. 1900 yılında üç karar koleksiyonu daha intişar ediyor. Bunlardan Johnson'un «poliçe ve senetler uhkukuna dair belirtici kararlar» (illustrative cases upon the law of bills and notes) adlı eserin önsözünde açıklandığı gibi güdülen esas amaç, daha ziyade hukuk prensiplerinin pratik hayattaki tatbikatını göstermek ve bu suretle onların hatırdan tutulmasını kolaylaştırmaktan ibaretti. Fakat bu karar kitaplarının ders takrirlerinin tamamlanmasında da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1902-1903 ders yılından itibaren *bu günkü öğretim* metodu olan «Case method» (karar metodu)nun tatbiki amacile karar kitapları çıkarılmaya başlandığını görüyoruz. John Rood'un «Execution, attachment and garnishment» (İcra, haciz ve elkoymo), Edwin Goddar ve Wilgus'un «cases on the general principles of the law of private corporation selected and arranged with notes» (hususî şirketler hukukunun umumî prensiplerine dair seçme ve notlu kararlar) (iki cilt 1952) adlı eserleri buna misal olarak zikredilebilir.

Wilgus'un önsözünde: kitabın şirketler mevzuundaki hukukî prensipleri tebarüz ettirecek şekilde düzenlendiği ve eklenen notlarla anlaşılmasının kolaylaştırılmış olduğu belirtilmiş ve fihriste bakılmak suretile her karardaki esaslı prensiplerin anlaşılacağına işaret olunmuştur.

Bununla beraber 1902-1903 bildirisinden de anlaşılacağı gibi Fakülte takrir sistemini terketmiş olmayıp sadece eski metot talebeye daha geniş bir görüş açısı vermek ve daha pratik bir yetiştirme usulüne başvurmak gayesile karar kitaplarile tamamlanmaya başlanmıştır. O yıl okutulmakta olan 45 dersten 18'inin takrir ve ders kitaplarile müterafık olarak, karar malzemesine, 25'inin takrir ve ders kitapla-

rına ve sadece ikisinin münhasıran karar kitaplarına dayandığı tesbit edilmiştir. Üçüncü sınıfın seçimlik derslerinde de (adli tıp hariç) hep tahrir sistemi tatbik edilmekte idi. Adli tıp dersinde ise «kitaptan müzakere usulü» kullanılıyordu.

1905-1906 ders yılına kadar tedris sisteminde bir değişiklik görülmemekle beraber karar kitapları kullanan derslerin sayısı 25 e yükselmiştir.

1906-1907 ders yılına ait bildiride çalışma usulü: «şifahî izahatla birlikte müzakere ve ders kitaplarile karar kitaplarından vazife verme» şeklinde hülasa edilmiştir. Mezkûr ders yılında yalnız karar kitapları kullanan derslerin sayısı ikiden dörde yükselmiştir.

1908 yılında Board of Regents (idareciler kurulu) nun toplantısından, dekan Harry B. Hutchins konuşmasında: «eski tahrir sisteminin artık birinci sınıflarında tatbik edilmediğini, modern tedris sisteminin gayesinin prensipleri öğretmek olduğu kadar muhakeme etmeği de öğretmek olduğunu ve bunun ancak talebelerle teker teker meşgul olmak suretile başarılabilceğini» belirtmişti.

Yine de 1906 yılından 1910-1911 ders yılına kadar, — resmi kayıtlara göre — öğretim sisteminde bir değişiklik kaydetmek kabil olamamaktadır.

1911-1912 ders yılından itibaren karar malzemesinin öğretimde daha geniş surette kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. 1911-1912 bildirisinde de bunu teyit etmekte ve «talebelerin hukukî prensiplerin kaynaklarına kadar inmek ve onlara nüfuz etmek ve onların inkişaf ve âmillerini öğrenmek suretile daha iyi yetiştirilebileceklerini belirtmekte ve bu amaçla öğretimin büyük kısmının kararlarda ifadesini bulan hukukî prensiplerin münakaşası suretile yapıldığını» kaydetmekte ve fakat «başka metodların daha faydalı görüldüğü hallerde o metodların da kullanılmasının serbest olduğu» ilâve edilmektedir. O yıl öğretimde kullanılan malzemeye bakılacak olursa 4 derste münhasıran mahkeme kararları kullanıldığı, 9 unda kararlara birlikte ders kitaplarının da kullanıldığı 25 seçimlik dersten 11 inde karar, 8 inde karar ve ders kitapları, 1 inde karar kitaplarile ders tahrirleri, 3 ünde tahrir ve ders kitaplarının kullanıldığını görürüz.

Öğretim gittikçe karar malzemesine istinat istikametinde gelişmiş ve 1920-1921 ders yılında, bir kaç ders hariç diğer bütün derslerde mahkeme kararları tedrisata esas olarak alınmaya başlanmıştır. Yalnız Roma hukuk ve doktrini ve usul hukuku gibi derslerin öğretiminde mahkeme kararlarından istifade edilmemekte idi.

Sözü geçen yıldan itibaren tedris metodu olarak ta bugünkü öğretim sistemi olan «karar metodu» nun tamamile benimsendiği anlaşılmaktadır.

II — **Bugünkü Öğretim sistemi.** — Bugün Michigan Hukuk Fakültesindeki öğretim sistemi, diğer bütün Amerikan Hukuk Fakültelerinde olduğu gibi, dersler, seminerler ve mesleki çalışmalar olmak üzere başlıca üç temele istinat eder.

1 — *Dersler* Derslerin en büyük hususiyeti, bunların «Case methot» denen (karar metodu) na istinat etmesidir. Seminer ve mesleki çalışmalardaki metodu izah etmeden önce karar metodu üzerinde durmamız lâzımdır.

Case method (Karar metodu), hukuk öğretiminin bellibaşlı ve önemli mahkeme kararlarının tetkik, tahlil ve münakaşası suretile yapılması esasına dayanır. Bu maksatla «Case book» (Karar kitabı) denen ve her dersle ilgili önemli ve prensiplerin belirtilmesinde faydalı mahkeme kararlarını muhtelif bölüm başlıkları altında toplayan kitaplar vücade getirilmiştir. Bu kitaplar çok çeşitli tarzda düzenlenmiş olmakla beraber hepsinin müşterek vasfı mahkeme kararlarının bir araya getirilip öğretimde kullanılmaya yarayacak şekilde tanzim edilmiş olmalarıdır.

Bunlardan bir kısmı (bilhassa eski kara kitapları), önemli mahkeme kararlarını muayyen bir derse ait çeşitli bölüm başlıkları altında bir araya getirmekle yetinmekte idiler. Bugün kullanılan kitaplar eskilerden bir hayli farklıdır. 1931-1932 ders yılından itibaren bu kitaplarda kullanılan malzemede mühim değişiklikler olmuştur.

Evvelâ bunlara mahkeme kararlarından başka ya dipnotu şeklinde veya bölüm başlarında kısa ve en fazla birkaç sayfalık (çoğu zaman yarım sayfalık) notlar halinde bazı aydınlatıcı bilgiler ilâve edilmeğe başlanmıştır. Daha uzun ve etraflı notlardan kasden kaçınılmaktadır. Çünkü Karar metodu'nun en esaslı gayesi prensiplerin bizzat ve doğrudan doğruya talebeler tarafından bulunup öğrenilmesini temin etmektir.

Saniyen bugünkü karar kitaplarında kararlardan başka statüler, mukavele ve muahede metinleri ve bazı idari tasarruflar gibi karar dışı malzemeleri de bulunmaktadır.

Nihayet bilhassa 1940 tan itibaren karar kitaplarında kararlardan başka nazari problemlere de rastlanmaktadır. Prof. William B.

Harvey ve John Dawson'un mukaveleler hukukuna dair 1959 tarihli kitabı buna misal olarak gösterilebilir.

Bu metot çok elâstiki bir metot olduğu için, takrir sisteminden farklı olarak muhtelif şekillerde tatbik edilebilir ve edilmektedir:

Bazı hocalar bu metodun esas gayesini gözönüne alarak, derslerde, her türlü direct açıklamalardan kaçınmakta hattâ talebelerin sordukları sualleri bile doğrudan doğruya cevaplandırmaktan içtinap etmekte sadece aynı suali başkalarına tevcih ile iktifa etmekte ve bu suretle talebelerin dersleri bizzat ve şahsî emek ve gayretleriyle öğrenmelerini temin etmeğe gayret sarfetmektedirler.

Bazıları, umumiyetle kararların müzakeresile iktifa etmekte ve talebelerden muayyen birine, karardaki olaylarla mahkemenin vardığı hukukî netice ve bunun gerekçesinin neden ibaret olduğunu özetlemesini istemekte, yanlış anlaşılan bir nokta varsa bir iki kelime ile onu düzeltmektedirler ki bence bu karar metodunun en kötü tatbik şeklidir.

Diğer bazı hocalar, derslerde kararların tahlil ve münakaşasını yaptırdıktan sonra hukukî problemlerin daha iyi anlaşılmasını temin gayesile konuya ait nazari problemler vaz ederek böyle bir halde mahkemenin neye karar vereceğini veya olaylardan muayyen bir veya birkaçının değişmesi halinde varılacak neticenin farklı olup olmayacağını sormak suretile hukukî prensiplerin hudut ve şümullerini belirtmeğe çalışmaktadırlar.

Diğer bir kısım hocalar derslerde sırası geldikçe on, on beş dakikalık takrirlerle biraz da nazari bilgi vermek ve bilhassa hukukî müesseselerin tarihi gelişmelerini belirtmek suretile bu metodun eksik kalan tarafını tamamlamaya çalışmaktadırlar. Esasen Devletler Hukuku, Hukuk felsefesi gibi derslerin tamamen karar metodu ile okutulmasına imkân da yoktur.

Bir kısım hocalar da her bölümden sonra o bölümde varılan neticeleri, talebelere bazı sualler sormak suretile tesbit etmeğe çalışmaktadırlar. Profesör Kimbal'in sigorta hukukuna ait ders malzemesi buna misal olarak gösterilebilir. Bu suretle hukukî prensiplerin daha iyi anlaşılması ve hatırdaki tutulması temin edilmiş oluyor ki bu da fikrimizce şayanı tavsiyedir.

Karar metodunun daha başka tatbik şekilleri de düşünülebilir ve muhakkak düşünülmüş ve tatbik edilmiştir de. Bütün usullerde müşterek taraf, hukukî prensiplerin, mahkeme kararlarından istidlali suretile bizzat talebeler tarafından bulunmasını mümkün kılmaktır. Bunun için umumiyetle hocalar talebelerden, derslere gelmeden

önce münakaşa ve müzakere mevzuu olacak kararları dikkatle okuyup hülasa etmelerini ve bilhassa vakıalarla gerekçeler üzerinde ısrarla durmalarını istemekte ve derslerde de bunun yapılıp yapılmadığını kontrol etmektedirler.

İyi tatbik edildiği takdirde bu metodun çok büyük faydaları bulunduğu gibi bazı mahzurlu tarafları olduğu da muhakkaktır. Evvelâ faydalarını sonra da mahzurlarını belirtmeğe çalışacağız.

a) *Faydaları.* — 1) Bu metodun en mühim faydalarından birincisi, talebeleri hukukî prensip ve malûmatı basmakalıp olarak ezberleme suretile değil, tabii ilimlerdeki tecrübi metoda benzer bir usulle öğretmeyi mümkün kılmasıdır. Bu suretle talebeler, hocaların mevcut kararlardan istidlâl ettikleri prensipleri bizzat bulmak ve onların tatbik ettikleri istikra metodunu şahsen kullanmak mevkiine getirilmektedirler. Prensipleri kanunlarda tesbit edilmemiş olan memleketlerin hukuklarında bunları bizzat bulmayı öğrenmekte büyük fayda olduğunda şüphe yoktur. Takrir sistemi buna imkân vermemekte bilâkis hocanın her söylediğini nas telâkki etmeğe sevkeden bir zihniyetin teşekkülüne âmil olmaktadır. Bu yüzden bizde birçok talebeler, hocanın kitabında yazılanları kanun maddesi gibi, doğru veya yanlışlığı üzerinde aslâ düşünmeden ezberlemeye meyletmektedirler. Aynı zihniyetin bir neticesi olarak talebelerin çoğu kanun maddelerine bakmağa dahi lüzum görmeden elindeki kitapta yazılanları hıfzetmeye çalışmakla yetinmekte ve bazan kanunları açmadan mezun olmaktadır. Binnetice hukukî prensiplerin en önemli ve elinin altındaki kaynağına bile başvurmamakta ve tatbiki hayatta bu yüzden güçlüklerle karşılaşmakta nazariyat ile tatbikat arasında büyük farklar olduğu neticesine varmaktadır.

Buna mukabil karar metodunda talebe, meslekî hayatta muhtaç olacağı hukuk prensiplerini bulmayı, karşılaşacağı kararları tahlil etmeyi çok daha iyi öğrenmiş olacağı için tatbiki hayata çok daha iyi hazırlanmış olarak atılmakta, bunun için ne avukatlık ne de hakimlik stajına iktiyaç duymamaktadır. Esasen bu stajlar daha ziyade meslekî bilgiler vermekte ne kanunları tahlil ve ne de mahkeme kararlarını gereği gibi tahlil ve değerlendirme metodunu öğretmektedir.

2 — Bu metodun ikinci faydası, talebeleri adetâ passif birer alıcı cihaz olmaktan çıkarıp dersleri hazırlayan hocalar gibi günü gününe çalışıp her bahsi ve her sahadaki hukukî prensipleri kendi

kendilerine öğrenmeyi ve derslerde bilgilerinin noksan veya yanlış taraflarını gidermekle hukuk formasyonlarını temamlamayı mümkün kılan bir metod oluşudur. Böylece talebe, derslede adeta bir konferans dinlemeğe gelen, konudan bihaber bu dinleyici olmaktan çıkıp öğretilmek istenen prensiplerin incelenmesinde rolü olan aktif bir eleman haline gelmektedir. Çünkü tahrir sisteminden farklı olarak talebe dersin mevzuunu teşkil eden bahislere oldukça vakıf olarak gelmekte ve derslerde sadece konunun daha iyi kavranması ve muayyen noktalarda daha çok derinleşmesi için emek ve gayret sarfetmektedir. Bilhassa çalışkan ve kuvvetli talebeler için bu metod fevkel'adde verimlidir. Bu medtod az sayıda da olsa mükemmel hukukçu yetiştiren en iyi metoddur. Çünkü bu, bir hukukçuda bulunması lâzım gelen tahlil ve münakaşa kabiliyetini en çok geliştiren bir metoddur.

3 — Karar metodunun diğeri bir faydası da, talebeleri, dersleri tedrici olarak öğrenmeye ve derslere çalışmış olarak gelmeğe zorlamasıdır. Öğrenci hem derslerden lâıyık ile istifade etmek ve hem de hoca ve arkadaşlarına karşı mahcup düşmemek için her bahsi önceden özetlemek ve derslere, kararların ve konunun tahlil ve münakaşasına hazır olarak gelmek mecburiyetini hissettirmektedir. Müşahedeme göre, ciddi ve münakaşaları canlı tutabilen hocaların dersine hazırlanmadan gelen talebelerin sayısı sön derece mahduttur. Bu suretle, tahrir sisteminin en önemli mahzurlarından biri olan, talebenin imtihanlar yaklaşıncaya kadar kitapları açmaması ve son bir iki ay içinde mütekâsif bir çalışma ile hukukî bilgileri uluorta kafasına doldurup sınıfı geçmeye çalışması sonucu önlenmekte her ders gerekli zaman zarfında tedrici olarak ve üzerlerinde lâıyık veçhile durula durula öğrenilmiş olmaktadır. Hele hocaya derslere hazırlıksız olarak gelen talebelere vize vermemek gibi bir müeyyide de konacak olursa bu netice daha da iyi elde edilmiş olur. Gerçi bizde bunu temin için sık sık yazılı yoklama yapmak düşünülürse de buna senede 4-5 defadan fazla başvurulamayacağı onların da bir ikisinde muvaffak olunmasa bile vize verileceği gözönüne getirilirse bu yolun karar metodunda olduğu kadar gayenin husulüne yaramıyacağı kendiliğinden anlaşılır.

4 — Bu şekilde yavaş yavaş sindire sindire öğrenmenin bir neticesi olarak bir yandan öğrenilenlerin daha iyi muhafazası temin edilmiş, diğeri yandan hukuku sadece ezberlemiş insanlar yerine hukuku kavramış ve benimsemiş ve muhakeme kabiliyeti lâıyıkile gelişmiş hukukçular yetiştirmek mümkün olmaktadır. Tahrir siste-

minde ara sıra yapılan yazılı yoklamaların bu neticeyi sağlamaktan âciz olduğu izahtan müstağnidir.

5 — Bu metodun diğer bir faydası da, talebeyi doğrudan doğruya hayatın canlı ve pratik hukuki problemlerile karşılaştırmasıdır. Bunun bir neticesi olarak öğrenci, hukuku nazari ve sabit prensiplerden istihraç edilen hükümlerden ibaret telâkki edecek yerde yaşayan, canlı ve pratik hak ve adalet kaideleri olarak görmeğe alışmaktadır. Öte yandan hayata atıldığı zaman karşılaşacağı hukuki meselelere de âşina hale gelmekte ve onları tahlil ve münakaşa etmek hassasını gereği gibi elde etmiş olmaktadır. Binnetice mesleki ahyata çok daha hazır hale gelmektedir.

6 — Bununla ilgili olan diğer bir faydası da hukuk felsefe ve anlayışile ilgilidir. Takrir sisteminde hukuk daha ziyade, ifadesini kanunlarda bulan veya bulmayan muayyen ve sabit prensiplerden çıkarılan mantiki neticeler olarak tezahür etmektedir. Buna mukabil karar metodu ile öğretimde hukuk, hayatın pratik meselelerini hak, adalet ve nasafet kaidelerine göre halleden mahkeme kararlarına istinat ettiği için talebede dogmatik bir hukuk anlayışı yerine veya onun yanında pragmatik ve faydalı bir hukuk telâkkisi de teşekkül etmektedir. Bunun neticesi olarak hukuk sosyal ihtiyaçlara daha iyi karşılayabilen ve biraz daha yumuşak bir mefhum haline geliyor ve talebenin hukuk anlayışı da biraz daha farklı oluyor.

7 — Bu metodun diğer bir faydası, yaşayan hukuku teşkil eden mahkeme kararlarile sıkı bir irtibat temin ve muhafaza etmesidir. Takrir sisteminde, ister istemez, hukuk biraz daha dogmatik bir mahiyet almakta mahkeme kararları ve tatbikatın birçok pratik meseleleri ihmal edilmekte buna mukabil birçok nazari ve ekserisi lüzumsuz bilgiler verilmeğe meyledilmektedir. Karar metodu doğrudan doğruya kararlara dayandığı için buna imkân vermemeğe pratik önemi olmayan nazari bilgilere ayıracak zaman dahi bırakmamaktadır.

8 — Karar metodunun faydalarından bir diğeri, derslerin ve çalışmaların öğrenciler için daha cazip hale gelmesidir. Öğrenci hukukun ham malzemesile doğrudan doğruya karşılaştığı hayatın binbir problemleri ve bu problemlere mahkemelerce bulunan hal tarzlarile direkt olarak temasa geçtiği için hukuk onun nazarında daha canlı daha enteresan bir manzara arz ediyor. Bundan başka derslerde çoğu zaman mealen de olsa kitabındaki bilgileri tekrarla-

yan hocaları dinlemek yerine yepyeni ve taptaze münakaşa ve tahlillere iştirak ettikleri için her ders onların nazarında ayrı bir önem ve kıymet kazanmaktadır. Halbuki takrir sisteminde bilhassa talebenin ihtiyacına göre yazılmış güzel kitapları olan hocaların derslerine devam, talebe için fazla bir kıymet taşımamakta ve bu yüzden dersleri ihmal etmektedirler.

9 — Bu metodun son bir faydası da yatkın (elastiki) bir usul olması itibarile her hocaya onu istediği gibi tatbik etme imkânını vermesi ve bu metodda öğretimin talebeler için olduğu kadar hocalar için de çok zevkli olmasıdır.

b) *Mahzurları.* — Karar metodunun bu faydalarına mukabil bazı önemli mahzurları da yok değildir. Bunları da şöylece sıralayabiliriz:

1 — Evvelâ bu metodun talebe sayısı çok olan sınıflarda çok başarılı bir şekilde tatbik edilemeyeceğini kabul etmek lâzımdır. Çünkü talebe sayısı fazlaştıkça öğrencilerin derslerde sualle karşılaşma ihtimalleri azalmakta dolayısıyla dersleri hazırlamadan onlara devam ihtimali artmaktadır. Bundan başka münakaşaların çok dağınık ve semeresi az bir şekil alacağı da muhakkaktır. Hocalar için de dersleri muayyen prensipler etrafında toplayıp idare etmek güçleşmiş olacak ve büyük vakit kayıplarına müncer olacaktır. Onun için bu metot daha ziyade öğrenci sayısı nisbeten az olan sınıflarda iyi netice verebilir.

2 — Karar metodunun ikinci mühim mahzuru, bunun, hukuki prensipleri etraflı olarak genişliğine, kaide ve istisnalarile birlikte tebarüz ettirmeğe çok müsait olmaması veya bunun için çok zamana ihtiyaç göstermesidir. Gerçi çok kuvvetli ve çalışkan talebeler, kısmen tahlil kabiliyetlerinin kuvveti ve kısmen de karar kitapları dışında okuyacakları kitaplar ve şahsi gayretlerle bu eksiği gidermeğe muvaffak olacaklardır. Fakat vasat seviyedeki talebeler için kararlardan zahir olan hukuki prensipleri tam olarak kavramak güçleşmiş olmaktadır. Buna mukabil takrir sisteminde hoca öğretmek istediği hukuk prensipleri üzerinde derinliğine ve genişliğine istediği kadar durmak ve onları istediği kadar basit ve anlaşılır hale getirmek imkânına sahip bulunmaktadır. Her ne kadar daha çok sayıdaki kararlarla bir prensibin hudut ve şümülünün belirtilebileceği düşünülebilirse de bu takdirde de kararlar üzerinde kâfi derecede durmaya imkân kalmaz. Başka bir ifade ile bu metodla karar-

larda ifadesini bulan muayyen hukukî kaideler etraflı olarak münakaşa ve tahlil edilebilirse de o kaidelerin hudut ve şümüllerini ve diğer kaidelerden gereği gibi tefriki takrir sistemindeki kadar vazıh bir şekilde tebarüz ettirilmesine imkân olamaz, veya olsa bile bu çok zamana ihtiyaç gösterir.

3 — Bu metodun en önemli mahzurlarından biri de, öğrenciler için hem çok yorucu ve hem de çok zaman alıcı olmasıdır. Bir kere ufak bir kaidenin öğrenilmesi için çok zaman sayfalar dolusu kararların okunup özetlenmesi icap etmektedir. Saniyen öğrenci, bilmediği ve tamamen yabancı olduğu bir sahada bilmediği terimler ihtiva eden bir metinden hukuk kurallarını bizzat bulup öğrenmek mevkiindedir ki bu yüzmek bilmediği halde kendini suda bulması gibi güç bir iştir, ve lâıykile yapılması çok zamana ihtiyaç gösterir. Çok zaman almasının diğer bir sebebi de aynı prensip ve kaidelerin muhtelif bahislerde ve çeşitli kararlarda tekrar tekrar bahis konusu olmasıdır. Bunun neticesi olarak talebe karar kitapları dışında başka kitapları okumaya vakit bulamamaktadır.

4 — Karar metodunun başka bir mazhuru «Texte book» (ders kitapları) nın ihmal edilmesi neticesini tevlit etmesidir. Halbuki güzel bir ilmi eser muayyen prensipin öğrenilmesi bakımından bir karar kitabından daha az önemli olmayıp bilâkis daha faydalıdır. Bunun bir neticesi olarak hocalar «traité» denilen ilmi eserlere fazla rağbet göstermemekte daha ziyade sürümü fazla ve tertibi kolay olan karar kitaplarına önem vermektedirler. Bunun neticesi olarak ta ilmi eser vücuda getirme, lâıyiki veçhile teşvik göremektedir. Halbuki meşhur bir müellifin muayyen bir meseledeki kanaat ve mütalâası çok zaman kararlardan daha önemlidir. Alfred Conard'ın da karar kitabında belirttiği gibi hâkim Holmes'in müellif olarak eserinde serdettiği fikirler hâkim olarak verdiği kararlardaki gerekçelerden daha az önemli değildir.

5 — Karar metodu daha çok öğrenme metoduna önem vermekte buna mukabil birçok bilgileri ihmal etmektedir. Halbuki hukukî müesseseler hakkında nazariyata kaçmadan daha etraflı bilgiler vermekte fayda olduğu söylenebilir.

6 — Bu metodla idarî nizam ve statülerin ve idarî vesair organizasyonların etraflı olarak tetkikine de imkân yoktur. Halbuki bu konuların da hukuk tedrisatında yeri olmak icap edeceği bedihidir. Bu metot bilhassa yeni kanunların, mahkeme kararlarına henüz

mevzu teşkil etmemiş olan birçok önemli hukuk kaidelerinin ihmal edilmesini de mucip olur⁵.

7 — Karar metodunun diğer bir mahzuru da şudur. Nasıl takrir sisteminde talebede, hukuk, hocanın takrir ve kitaplarındaki bilgilerden ibaretmiş gibi bir zihniyet teşekkül ediyorsa, karar metodunda da hukuk, mahkeme kararlarından ibaretmiş gibi bir kanaat husule geliyor. Nitekim «Legal education» adlı seminerde, hocaların mahkeme kararlarında henüz ifadesini bulmamış veya o kararlardan gereği gibi anlayamamakta olan hukuk prensiplerini de etraflı olarak izah etmesi lüzumunu ileri sürdüğüm zaman, seminere iştirak eden hukuk mezunu talebelerden birisi «Mahkeme kararı dışında hukuk kaidesi yoktur ki» şeklinde cevap vermişti. Halbuki mahkeme hukuku yaratmaz sadece mevcut hukuku tatbik eder. Böyle bir hatalı zihniyet muayyen hukuk kaidelerinin incelenmesi yerine hukuk prensiplerinin mahkeme kararlarına konu teşkil etmiş olan muayyen cephelerinin incelenmesinden ileri gelmektedir.

8 — Bahis konusu metodun başka bir mahzuru da, talebelerde tahlil kabiliyetini geliştirmesine mukabil sentez kabiliyetini zaafa uğratması veya o kabiliyetin gelişmesine hizmet etmemesidir. Bunun neticesi olarak öğrencide geniş bir ihata kabiliyeti teşekkül edecek yerde mevzii bilgiler vücut bulmaktadır. Bir müellifin dediği gibi öğrenci ormanı görecek yerde muayyen ve münferit ağaçları müşahede etmektedir.

9 — Bu metoda yöneltilebilecek başka bir tenkit de talebeleri çalışmaya zorlamasına mukabil hocaları tembelliğe sevk etmesidir. Bilhassa bu metodu kitaptaki kararların müzakeresiyle iktifa etmek şeklinde tatbik eden hocalar için dersleri hazırlamak, karar kitabındaki kararlara bir göz atmaktan ibarettir. Bununla beraber, metod lâyıkile ve ciddiyetle tatbik edildiği takdirde dersleri hazırlamanın pek de kolay olmayacağı kabul edilmelidir.

Netice. — Bu metodun fayda ve mahzurları karşılaştırıldığı zaman hangi metodun daha iyi olduğunda tereddüt edilebilir. Kanaatima göre öğrenci sayısı az olan ve öğrencileri derslere muntazaman devam edip onları gereği gibi hazırlayan fakülteler için ve hele

[5] Llewellyn: The current crisis in legal education, s. 211, 216 (Harno: Legal education in the United States, s. 140, 141, 144).

hukukları mahkeme içtihatlarına dayanan memleketlerde karar metodunun faydaları mahzurlarından fazladır. Buna karşılık hukukları kanunlara istinat eden (kanunlaştırılmış olan) memleketlerde ve bilhassa öğrenci sayısı çok olan sınıflarda takrir sistemi ehveni şer olarak görülmektedir. Fakat mesele hangi sistemin daha iyi olduğu şeklinde vazedilecek yerde «en iyi öğretim sistemi hangi sistemdi» şeklinde ortaya konulacak olursa hiç birinin tam ve mükemmel olmadığı ve her iki metodun da mezcedilmesi suretile yepyeni bir metodun tatbik edilmesinin zaruri olduğu kendiliğinden tezahür eder. Çünkü mademki her iki metodun da birbirine yakın fayda ve mahzurları vardır, o halde en iyi metot mevcut öğretim tekniklerinin iyi taraflarını alıp kötü taraflarını mümkün olduğu kadar atmak suretile karma bir metodun tatbik edilmesinden ibarettir. Bu da iki şekilde yapılabilir: ya temel olarak takrir metodu ele alınıp bu metot karar metodu ile tamamlanır veya tashih olunur, ya da karar metodu ele alınıp takrir metodundan faydalanılmak suretile o metodun mahzurlu tarafları giderilmeye çalışılır. Mesele bir dozajdan ibarettir. Öğrenci sayısı az olan sınıflarda karar metodunun faydaları mahzurlarından fazla olduğundan dozajda esas olarak karar metodunun hâkim kılınması tercihe şayandır. Karar metodu daha yatkın ve yumuşak bir sistem olmak itibarile onu temel sayıp öbürü ile mezcetmek daha da kolaydır. Buna karşılık takrir metodu esas alındığı takdirde bunu karar metodu ile bağdaştırmak daha güç olur. Çünkü yukarıda da belirttiğim veçhile takrir metodunda öğrenci derslerde passif kaldığından onu aktif hale getirip karar metoduna intibak ettirmek bir hayli zordur. Esasen bu metod diğeri kadar elastiki de değildir. Fakat istenirse bunun da çaresi pekâlâ bulunabilir.

Karar metodunun, takrir metodu ile en iyi ne suretle uzlaştırılacağı meselesine gelince, bu iş en iyi o metodun mahzurlu taraflarının ele alınıp giderilmeğe çalışılması suretile yapılabilir.

Karar metodunun en önemli iki mahzuru, vakit ve enerji israfı hukuk prensiplerinin belirli ve kesin bir surette tebarüz ettirilmesine müsait olmayışıdır. Diğer mahzurlar ya bu iki esaslı mahzura dayanmakta veya giderilmesi nisbeten kolay gözükmektedir. Onun için ilk halledilmesi gereken mesele bu iki mahzurun takrir metodu ile nasıl giderilebileceği meselesidir.

Vakit ve enerji israfı şeklinde özetleyebileceğimiz birinci mahzuru gidermek için her şeyden önce bu metodda kullanılan karar kitaplarının (Case book) ele alınıp bu mahzuru giderecek şekilde

yeni baştan tertipleme ve bu işi yaparken de bilhassa şu iki noktaya dikkat etmek gerektir kanaatindeyim.

1 — Bölüm başlarına, o bölümle ilgili hukuk prensiplerini kısaca ve tarihi gelişimi ile birlikte ve hattâ gerektiğçe mukayeseli hukuk açısından da ele alıp belirtmek ve bilhassa terminoloji hakkında az çok bilgi vermek lâzımdır. Böylece kararların anlaşılması daha çok kolaylaşmış olacağı gibi lüzumsuz enerji israfı da önlenmiş olur. Karar metodunun hayranları, böyle yapılıncı bu metodun en önemli özelliğini teşkil eden «ilmi araştırmaya» ve istikra metodunun bizzat öğrenci tarafından tatbikine imkân vermesinin ihmal edilmiş olacağını ileri sürebilirler. Fakat unutmamak lâzımdır ki hukuk öğretiminde ilk önce gözönünde tutulacak husus «ilmi» likten önce pedagojik faydalardır. İlmî metot tatbik edeceğimiz veya prensipleri mutlaka talebeler tarafından bulduracağız diye lüzumsuz yere enerji ve vakitlerini israf etmeğe mahal yoktur. Eğer bu bilgiler karar kitaplarına konmak istenmiyorsa ya talebeye ayrı ve ikinci ders kitabı vermek veya bu konuda derslerde karar tahlillerinden önce veya sonra durmak lâzımdır. Her halde kararlardan önce, kısa izahat şeklinde de olsa kararlarla ilgili aydınlatıcı bilgiler vermek şarttır. Yeni bazı (Case book) larda bu yola gidildiği müşahede olunmaktadır. Buna misal olarak Frank Cooper'in «İdarî Mahkeme Hukuku: Adli kararlar mecmuası, idarî nizam ve kaideler ve diğer malzemeler» (The law of administrative tribunals: A collection of judicial decisions, Statutes, Administrative Rules and Other Materials 1957) adlı eserile Charles Joiner'in «trials and appeals: Cases, Text Statutes Rules, and Forms (1957)» (Muhakeme ve İstinaf: Kararlar, metin, Statüleri, Kaideler ve Şekiller) adlı eserlerini zikredebiliriz.

2 — Kararları tam olarak kitaba alacak yerde, okutulan bölümle doğrudan doğruya ilgili olmayan konulara ait bütün tafsilâtı almak, kararın yalnız öğretilmek istenen prensiplerle ve o bahisle doğrudan doğruya ilgili hususları alıp geri kalanını atmak lâzımdır. Aynı şekilde vakıalar kısmının lüzumsuz tafsilâtına da kitapta yer vermekte fayda yoktur. Buna karşı kararların tatbikattan alınmış «hakiki» kararlar olmaktan çıkacağı ileri sürülebilirse de, bunun hiç bir mahzuru olmayacağı ve esasen üç senelik tahsil hayatı boyunca öğrencilerin bir çok mahkeme kararlarını tam olarak görmek imkânına da sahip olacakları aşikârdır.

Bu suretle birçok kararları yarı yarıya ve hattâ bazan dörtte üç nisbetinde kısaltmak kabil olur kanaatındayım. Bu kısaltılan ve böylece tasarruf edilen lüzumsuz kısımlar yerine başka kararların özetleri veya kısaltmaları verilebilir ve bunun neticesi olarak prensipler daha iyi veya istisnalarile birlikte aydınlatılmış olur. Nitekim bazı «Case Book» larında bu yola gidildiği görülmektedir. Bu maksatla «Case Book» ların yanında «Text Book» (ders kitapları) da kullanılabilir. Fakat bence ikisini birleştiren kitaplar daha faydalıdır.

İkinci mühim mahzur, derslerde her bölüme ait kararların tahlil ve münakaşasından önce esas prensiplere ait kısa ve özlü izahlarla — ki bu bazı hocalar tarafından yapılmaktadır — ve bilhassa bölüm sonlarında, öğretilmek istenen hukuk prensipleri kısaca belirtilmek suretile giderilebilir. Bundan başka kararların sonuçları mümasil veya ayrışık kararlarla da karşılaştırılmak suretile belirtilmelidir. Bundan sonra hem verilen bilgilerin ne derece anlaşıldığını kontrol ve hem de eksik kalan noktaları ikmal etmek amacile ya nazari problemler verilip kararların ışığı altında münakaşa edilmeli veya kitapta bulunmayan başka kararlardaki meseleler birer problem şeklinde tebelere verilip münakaşa edilmelidir. Başka deyimle karar metodu yalnız tahrir metodu ile değil aynı zamanda problem metodu ile de tamamlanmalıdır.

Bu suretle dersler, önce kararlarla ilgili prensiplerin belirtilmesi veya talebeye buldurulması, sonra onların tefsir ve tatbiki ile ilgili kararların tahlil ve münakaşası daha sonra kararların toplu olarak izahı, en sonra da mevzuun problem metodu ile tamamlanması suretile verilmiş olur ki bence bu en iyi neticeler verecek bir methodur.

Burada hatıra bir sual gelebilir. Acaba ders saatleri bütün bunlara kâfi gelebilir mi? Bence karar tahlillerine ayrılan vakitler biraz kısılmak suretile buna imkân bulunabilir. Vakit yetmediği takdirde bahislere toplu bakışları tazammun eden özetlemeler her ders yapılmayıp bir kaç haftada bir iüzum görülen zamanlarda ve meselâ bölüm sonlarında yapılabilir.

Bu şekilde tatbik edildiği takdirde bu metot, talebe sayısı çok olan sınıflarda da başarı ile uygulanabileceği gibi diğer mahzurları da oldukça bertaraf edilmiş olur. Böylece hem hukuk prensipleri daha iyi kavranmış hem ders kitaplarındaki bilgiler de talebeye verilmiş, hem karar metodu ile iyice eleştirilemeyen idari karar ve statüler üzerinde gereği gibi durulmuş ve hem de hocalar daha çok

çalışmaya ve dersleri daha etraflı olarak hazırlamaya mecbur edilmiş olur.

Bizde karar metodunun tatbikinin ne derece mümkün olacağı ve talebeleri günü gününe dersleri hazırlamaya zorlamanın ne derece imkân dahilinde olduğu cayı sualdir. Fakat her halde bizim de derslerimizi kısmen olsun karar metodu ile tamamlamamız son derece tavsiyeye şayandır kanaatındayım. Muhakkak olan bir şey varsa o da bizim tedris metodumuzun da gözden geçirilmesi zamanının çoktan geldiğidir.

2 — *Seminerler*: Seminerler Hukuk Fakültesi tedrisatında önemli bir yel işgal eder. Her yıl 30 kadar seminer tertip edilmektedir.

Seminerler bizde olduğu gibi öğrenciler tarafından hazırlanan etüdlerin münakaşası şeklinde yapılacak yerde, hocalar tarafından verilen teksir edilmiş notlar veya muayyen kitaplardaki muayyen bahisler üzerinde yapılan münakaşalar şeklinde icra edilmektedir. Bazan öğrencilerden cereyan eden münakaşaların özetlenmesi de istendiği olur. Münakaşalar çok serbest bir hava içinde geçer.

Seminerlerin diğer önemli bir özelliği de, Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri dışından münakaşa edilecek konularla ilgili, komisyon başkanı, hâkim, hattâ doktor gibi zevatın zaman zaman seminerlere davet edilip münakaşalara iştirak etmelerinin sağlanmasıdır.

Seminerlerin öğrencilere etüd hazırlatılması şeklinde de yapıldığı vâkidir.

Michigan Hukuk Fakültesindeki seminerlerin icra tarzının bizim seminerlerimize üstün olan tarafı, seminere katılanların hepsinin münakaşa konusu bahislere aynı derecede hazırlıklı olarak gelmeleri ve münakaşalara daha çok vakit kalmasıdır. Bu sebeple de münakaşalar bir hayli canlı olmaktadır. Mahzuru ise, seminerden güdülen esas gayelerden birinin, etüd ve araştırma yapmayı öğretmek amacının ihmal edilmesidir. İki sistemi mezceden bir formül bulunması her halde çok faydalı olur. Bu maksatla, öğrencilerin hazırlayacakları etüdlere önceden seminere katılanlara dağıtılıp seminerlere hazırlıklı olarak gelmelerinin mümkün kılınması ve seminerlerde o konulardan başka hocanın önceden bildireceği genel konularda da münakaşalar yaptırılması çok yerinde olur.

3 — *Pratik çalışmalar*: Bu ders ve seminerlerden başka, öğrencileri tatbikata hazırlamak amacile her yıl birkaç defa temsili mahkemeler kurulmakta ve bir yandan da öğrenciler arasında

hukukî konularda münakaşalar yapacak gruplar teşkili teşvik olunmaktadır.

Temsilî mahkemeler hocalardan birinin riyaseti altında teşekkül eder. Bu mahkemelerde, filme alınmış muayyen bir olay ele alınıp, öğrencilerden bir kısmı, gösterilen filme göre filmdeki muayyen şahısların görüşü açısından onların yerine şahit rolünü ifa etmektedirler. 12 kişilik ikinci bir talebe grubu jüri vazifesini ifa etmekte, bir talebe mağdur bir diğeri dâvacı rolünde görülmekte her birinin birer öğrenci vekili bulunmaktadır. Böylece kurulan temsili mahkemeler tamamen birer hakikî mahkeme gibi duruşmalar yapmakta ve duruşmaların neticesinde hâkim mevkiinde olan profesör tarafından gerekli karar verilmektedir. Karar istinaf edilip istinaf safhası da cereyan etmektedir. Fakat bunlarda hakikî mahkemelerdeki ciddiyet ve heyecana rastlanmamaktadır. Onun için bunlara, rolleri bulunmayan öğrencilerin pek rağbet etmedikleri müşahede olunmaktadır.

NETİCE

Michigan Hukuk Fakültesindeki hukuk tahsili ve öğretim tekniğine karşı çeşitli tenkitler yöneltilebilir. Fakat bir küll olarak alındığı takdirde iyi neticeler veren bir sistem olduğuna hükmetmek lâzım gelir.

Bu sistemin ışığı altında bizdeki gerek kayıt, kabul ve imtihan sisteminde ve gerekse öğretim tekniğinde esaslı bazı değişikliklerin yapılmasının temenniye şayan olacağı ileri sürülebilir. Hiç değilse bizim pratik kurlarımızda Amerikalıların «Case method» unu tatbik edebileceğimize ve bundan büyük faydalar elde edeceğimize inancım vardır.

Dr. Sami OKAY

EK: I Seçimlik derslerin listesi

Sıra No.	Dersin adı	Sömestresi	Haftalık saat sayısı
1 —	Muhasebe	I.	1
2 —	İdari mahkemeler	her	3
3 —	Deniz Hukuku	II.	2
4 —	Police ve Bono	her	3
5 —	İşletme birlikleri	I.	3
6 —	" "	II.	3
7 —	Ceza Usulü	II.	3
8 —	Aile hukuku	I.	2
9 —	Federal antitröst hukuku	I.	3
10 —	Sigorta hukuku	her	2
11 —	Devletler hukuku	her	3
12 —	Hukukî metot	II.	3
13 —	Hukuk Felsefesi	I.	3
14 —	Legislation (yazılı hukuk)	II.	3
15 —	Beledi ortaklıklar	II.	2
16 —	Patent hukuku	II.	2
17 —	Tazmin ve lade	her	3
18 —	Satışlar	her	2
19 —	Haksız rekabet	her	3
20 —	İş tazminatı	I veya II	1
21 —	Vergi hukuku I	her	3
22 —	Vergi hukuku II (Vergi Huk. I)	her	2 (Önce Vergi H. I den geçmek şartı ile)
23 —	İş hukuku I	I.	3
24 —	İş hukuku II (Önce İş Huk. I)	II.	2 (Önce İş Huk. I)
25 —	Alacaklılar hukuku	her	3
26 —	Şirketlerin mali organizasyonu	II.	2 (Önce İşletme I ve II)
27 —	Tereke tanzimi	I veya II.	2 (Önce Tesis - tereke I ve vergi I)
28 —	Tesis ve tereke II	her	3
29 —	Mukayeseli Hukuk	II.	3 (Yalnız son sınıfta)
30 —	Kanunlar ihtilâfi	her	3 (" " ")
31 —	Ortaklık organizas. ve maliye	her	2 (" " " " önce iş ortaklıklar)
32 —	Teminatlar	her	3 (Yalnız son sınıfta)
33 —	Muhakeme istinaf, tatbiki mahk.	I.	3 (" " " ")

EK: II Seminerlerin listesi

Seminerin konusu	Sömestresi	Haftalık saat adedi
1 — Muhasebe	her	2
2 — İleri vergi meseleleri	II.	2
3 — Amerikan hukuk tarihi		2 (Değişik sömestrelerde)
4 — Atom enerjisi hukuku		2 » »
5 — Kollektif iş		2 » »
6 — Ticari mübadele		2 » »
7 — Mukayeseli Anayasa Hukuku		2 » »
8 — Mukayeseli Ceza Usul Hukuku		2 » »
9 — İş ortaklıkları mukayeseli huk.		2 » »
10 — Anayasa Hukuku		2 » »
11 — İngiliz Hukuk Tarihi		2 » »
12 — Vasiyet, miras ve bağış vergileri		2 » »
13 — Federal antitröst hukuku		2 » »
14 — Mali idare problemleri		2 » »
15 — Devletler Hukuku		2 » »
16 — Beynelmillel organizasyon (Avrupa)		2 » »
17 — Beynelmillel organizasyon (Birleşmiş Milletler)		2 » »
18 — Ceza Hukukunun beynelmillel meseleleri		2 » »
19 — İş Hukuku		2 » »
20 — Toprakta faydalanma		2 » »
21 — Hukuk ve psikiyatri	I.	2 » »
22 — Hukuk ve cemiyet		3 » »
23 — Yabancı ticaret ve yatırım hukuku		2 » »
24 — Hukuki eğitim	I.	1 » »
25 — Hukuk Felsefesi	II.	3 » »
26 — Hukuki tahrir		2 » »
27 — Tesri meseleleri		2 » »
28 — Adli tıp meseleleri	I.	2 » »
29 — İade		2 » »
30 — Tesis hukukunda seçme meseleleri		2 » »
31 — İdari mahkemelerde hususi meseleleri		2 » »
32 — Mülkiyet müessesesi		2 » »
33 — Haksız rekabet tatbikatı		2 » »

Bu seminerlerden başka aşağıdaki konularda hususi kurlar verilmektedir:

1 — Anayasa hukukuna bakış	2 (Yabancı öğrencilere)
2 — Devir ve tahrir	2
3 — Yağ ve benzin	2
4 — Amerikan hukukunun gözden geçirilmesi	3 (Yabancı öğrencilere)
5 — Hususi hukukun nazariye ve meseleleri	2
6 — Amme hukuku nazariyeleri	2